

Branka Milošević

PREZENTACIJA MUZEJA RADNIČKOG POKRETA SA OSVRTOM
NA PREZENTACIJU SOCIJALISTIČKE IZGRADNJE

Savremenost više nije samo deo našeg prisustva u vremenu, već fenomen višestruko zanimljiv za mnoge naučne discipline, predmet je znalačkih analiza ekonomista, sociologa, politologa i drugih, koji žele da rasvetle i reše mnoge društvene probleme. I istorija, čiji se pojam vezivao za dalju prošlost počela je da obrađuje savremene teme. Kao što se prošlost proučava da bi se shvatila sadašnjost, proučava se sadašnjost da bi se projektovale vizije budućnosti. Izučavajući pojavu radničke klase, veliki teoretičari marksizma Karl Marks i Fridrih Engels davali su ocene aktuelnih zbivanja, duboko ponirajući u suštinu društvenih kretanja svog vremena.¹⁾

Njihovo delo nastavlja u novim uslovima V.I. Lenjin, sublimira praksu "diktature proleterijata", ostvaruje na delu konfrontaciju marksističke teorije i prakse.²⁾

Neposrednim opisivanjem načina života svoga vremena i mentaliteta ljudi u kome se taj način ogleda i prelama svi veliki pisci su i nehotice pisci savremene istorije.³⁾

Istorija kao višeslojni fenomen, za M.Krležu je ostao veliki znak pitanja i ishodište mnogobrojnih odgovora od kojih ni jedan nije težio da bude celovit i bezpogovoran.⁴⁾

Izučavanje savremenosti dijalektički sagledava naš poznati muzeolog: "Mi ne možemo ocijeniti sadašnjost, niti praviti punovrijedne projekcije za budućnost ako ne raspolažemo što reprezentativnijim dokumentarnim saznanjem prošlosti i u tom okviru, jasno uočene sadašnjosti".⁵⁾

Vremenom se koriguju ranije iskristalisani stavovi istoriografa, da je u cilju istraživanja dokumentarnog-arhivske građe neophodne vremenske distanca od 50 godina.⁶⁾

U proučavanju jugoslovenske socijalističke revolucije istorija daje svoj značajni doprinos. Naročito je značajna etapa 1949.-1953. godine u preispitivanju naše prakse i prakse drugih socijalističkih zemalja. Ona je označila razvoj marksističke teoretske misli i veliku prekretnicu u izmeni sistema sa koncepcijom demokratskog-samoupravnog nasuprot autokratsko-centralističkom.⁷⁾

Izučavanje radničkog pokreta počinje sa pojavom radničke klase, a teoretski osnov njene borbe stvarao se uporedo sa zbivanjima koje je sama borba tkala. Međutim, muzeološka obrada i prezentacija istorije radničkog pokreta javlja se mnogo kas-

nije, posle pobeđe oktobarske revolucije u Sovjetskoj državi. Muzej revolucije u Moskvi svakako je najstariji, osnovan je 1924. godine. Pored brojnih institucija koje proučavaju radnički pokret, u skoro svim socijalističkim zemljama, prvenstveno Evrope, postoje centralni muzeji revolucije i mreža drugih u gradovima, pa i u fabrikama, koji rade na sistematskom prikupljanju, obradi i prezentaciji istorije radničkog pokreta i posleratnog razvika zemlje do najbliže savremenosti.

Specifični jugoslovenski muzeji revolucije i NOB-e, spomen muzeji, odeljenja NOB-e u zavičajnim muzejima, formirali su se u godinama posleratnog razvika u duhu socijalističkih principa i novih shvatanja o muzejskoj delatnosti i prezentovanju muzejskih zbirki širim slojevima društva, širokom krugu korisnike. Oni su nastajali u okviru starih muzeja ili osnovani kao samostalne ustanove pod različitim okolnostima.

Prvi fondovi građe su pod zaštitom Partije. Sakupljaju ih i čuvaju društveno-političke organizacije, Savez boraca, vojne jedinice, entuzijasti na terenu svog područja. Oni proučavaju i prikazuju radnički pokret i revoluciju od sedamdesetih godina prošlog veka zaključno sa oslobođenjem zemlje. Samo nekoliko muzeja prikazuje sintetizovano socijalističku izgradnju: Muzej revolucije Bosne i Hercegovine, otvoren 1963., Muzej revolucije naroda i narodnosti Jugoslavije, 1970., Muzej socijalističke revolucije Vojvodine 1972. godine. U okviru postavke radničkog pokreta i NOB-e veći deo muzeja poseduje prikupljenu, ali nedovoljno sređenu građu iz prvih godina obnove, izgradnje, omladinskih radnih akcija, ili je tek u fazi kada pristupa sabiranju aktuelnog materijala iz savremenog društveno-političkog života. Pojedina odeljenja u zavičajnim muzejima u Čačku, Bjelovaru, Karlovcu dali su delimične prikaze naše savremenosti.⁸⁾

U procesu kreativnog rada muzealca na prezentaciji koncepcija postavlja osnove izložbe, njen cilj, sadržaj i osnovni raspored.⁹⁾ Pri stvaranju koncepcije sadržaj je jedne od najznačajnijih komponenti, pa se prirodno nameće razmatranje ovog problema.

Sadržaj jedne ekspozicije u muzeju revolucije usko se vezuje za domete istorijske nauke određenog perioda kao i za prikupljenu muzejsku građu. Ukoliko je kustos dublji poznavalac istorijskog perioda, raspolaže većim fondom muzealije, utoliko će i problema biti manje. On mora od samog početka studijskog prilaza prikupljanju i obradi građe, misliti muzeološki. Osim toga u muzeju revolucije kao što je jugoslovenski, mora voditi računa da li su u dovoljnoj meri zastupljena sva područja zemlje, republike i pokrajine, da li su obrađene teže, "neuhvatljive" teme koje se moraju prezentovati publici. Velike teškoće zadaju područja u kojima je radnički pokret bio snažan, ali sticajem okolnosti građa nije sačuvana (ilegalni pokret u gradovima, na primer).

U našim muzejima postoji forisireno nepisano pravilo da se neprijatelj vrlo malo prikazuje, već samo ono što on čini,

što je veoma pogrešno. Zbog toga je postelo osveštano pitanje koje postavlja publika - a gdje je neprijatelj protiv koga se vodile borba!

U istorijskom muzeju nekadašnje prestonice Moldavije, Jašiju date su zanimljiva rešenja o razvoju radničkog pokreta u krilu starog društvenog sistema: s jedne strane su sindikalni radnički simboli, borbena štampa, predstave štrajkova, robe, a s druge strane fotografije i predmeti koji karakterišu život buržoazije, izloženi su odeća, upotrebnii predmeti, nakit, lepeze i slično.

Jeden od najboljih, naj snažnijih dokumentarnih filmova posvećen slobodarskoj borbi španskog naroda, reditelja Frederike Rosifa, "Umreti u Madridu", koristi filmski i ostali dokumentarni materijal neprijatelja, i, upravo taj način je ubedljivo ekspresivan bumerang u korist progresivne Španije.

Problemi sadržaja socijalističke izgradnje veći su nego što u prvi mah izgleda. Najpre zbog njegove savremenosti - očne bez vremenske distance, a zatim zbog različitih pristupa samoj materiji u pogledu prezentacije. Uobičajeno je da se oko scenarija i idejne koncepcije koji ovaj period obrađuju, vode žestoke polemike najčešće oko pitanja da li sadržaj, koji prezentujemo, treba da nosi afirmativni karakter ili, pored dostignuća i uspeha, treba da objasni borbeni razvojni put koji je imao buran tok, svoje uspone i padove.

U procesu celokupnog muzejskog rada, pa i izložbenog, posebno kada se radi o savremenosti, selekcija ima izuzetnu važnost.¹⁰⁾ Nekad se od stotine predmeta bira jedan za prezentovanje, jer posetilac nije u stanju da primi tako obilnu količinu informacije, pogotovu ako se radi o dokumentarno-arhivskoj i foto građi, koje nije prezentovana na privlačan, atraktivan način. Nazvano je to i "bolešću muzeja revolucije", kad određeni naučno istraženi i formulisani sadržaj neme i odgovarajuću formu. U mnogim muzejima prezentuje se mnoštvo eksponata, fotokopije, dokumenata, arsenali oružja smeštenih bez estetskih kriterija. Koliko nas može zadiviti studioznost u prilazu istorijskim temama novijeg doba, obilje sakupljene građe, toliko isto nas može odbiti njihova prezentacije. Zadivljuju nas spremni, talentovani vodiči koji usredsređuju pažnju publike na ono što je suštinsko, duboko istinito, uzbudljivo. Vodiči ovde imaju ulogu selektora, ali to ne treba da bude njihova uloga. Princip selekcije, koga se stalno moramo držati, ne treba uvek da bude pravilo. Ime i suprotnih zahteva koje postavlja određena situacija, kad je potrebno nastupiti se mnoštvom, jer je to karakteristika ambijenta koji hoćemo da prikažemo publici.

Pri pripremi jedne izložbe, polazeći od jedne teme, tražimo dokumentaciju koja određen sadržaj neće samo ilustrovati, već i interpretirati, pri čemu moramo biti kritički objektivni.¹¹⁾ Da bi jedne tematska ili stalna izložba mogla da egzistirati, mora biti naučno fundirena, obrazložena i predstavljena se svim svojim specifičnostima. Izložba je postigla svoj

cilj, ako se njena forma poklapa sa njenim sadržajem, a taj sadržaj ukazuje na nešto novo. To je ono što nazivamo inventivnim rešenjem ekspozicije, koji je u svakom muzeju od velikog značaja.

Trodimenzionalni materijal je posebno interesantan za posetioce. Treba naglasiti da se u savremenim muzejskim postavkama često pojavljuju kopije verne originalu, dok se original, kada je osobite vrednosti, čuva u depou. Delima i predmetima vrhunskog značaja treba dati istaknuto mesto uz potenciranje elemenata, koji će ga učiniti interesantnim i ubedljivijim.

Pri korišćenju klasičnih muzealija, kao što su oružje, uniforme, i drugo, bez čega se ne može zamisliti izložba, treba imati u vidu da među njima postoje i takvi predmeti, koji ne mogu izdržati kriterijume, potrebne da bi bili impresivni i dovoljno ubedljivi eksponati. Pojedini predmeti, koji su sami sebi cilj, tekozvane autonomne vrednosti, nisu pogodni za prezentaciju u istorijskim muzejima.

Arhivski materijal ima ravnopravan tretman sa trodimenzionalnim bez obzira što sadrži samo tekst. Kod izbora ove građe treba pristupiti s merom, jer muzej nije arhiv.¹²⁾ Originalni dokument postavlja se u vitrine ili između vertikalnih stakala, pri čemu su stakla odvojena od zida izložbene dvorane. Dobra rešenja postižu se osvetljavanjem ili isticanjem, akcentovanjem značajnih pasusa dokumenta. Sam po sebi dokument nije privlačan pa treba koristiti i reprodukcije dokumenta na staklu, kamenu, metalu, transparentnim površinama, da bi se postigao što veći efekat.

Dosta ponavljana izreka kustosa moderne umetnosti u Njujorku, Eduarda Štejhena, da jedna slika može da zameni deset hiljada reči, pod uslovom da treba da bude popraćena sa deset reči, ima puno opravdanje. Tih deset reči u muzeju koji insistira na sadržaju su od prvorazrednog značaja. Tekst uz predmetnu sliku mora da bude jasan, koncizan, kvalitetan, da je usklađen sa koncepcijom slike i njenom radnjom, da je blizak, privlačan i zanimljiv za posetioca.¹³⁾ Uvodne legende objašnjavaju određenu tematsko-hronološku celinu ili čak i period, a postavljaju se u stilskom skladu sa ostalim delovima postavke.

U muzejima NOB-e, revolucije raspoložive muzejske građe u većini slučajeva nije atraktivna, usled čega je prezentacija postavke veoma složena.¹⁴⁾ Nije dovoljno postaviti trodimenzionalne predmete koji se vezuju za određenu sredinu, njen ekonomski, politički i kulturni razvoj, u okviru istorijskog perioda, teme, zbivanja ili ličnosti. Kako muzeološki uobličiti određenu građu da bude shvatljiva laiku kao i stručnjaku, u kojoj formi postaviti predmete preko kojih ćemo posetioцу predati ubedljivu informaciju i ideju, to je ono što muzealac želi da reši na najbolji način.

Na bazi studijskog pristupa, idejne koncepcije, postavlja se ekspozicija. Ono što muzealac želi treba posetioцу da kaže svaki izloženi predmet. I više od toga. Sve treba da pove-

zuje jedinstvena nit fabule, stilsko jedinstvo izražavanja, ali ne i unificirani koncept od koga se ne odstupa. Objekt saznanja preko koga posetilac može doći do izvesnih saznanja mogu biti pored unikatne i pomoćna sredstva. U muzejima revolucije ova sredstva naročito dolaze do izražaja i za njihovu realizaciju treba primeniti umetničko-emotivne i rafinirano-tehničke metode i tehnike. Koriste se karte, grafikoni, makete, kopije trodimenzionalnih predmeta, likovni prilozi, a posebno legende i objašnjenja. Potrebno je upotrebiti i sva sredstva za rekonstrukciju određenih događaja i učiniti ih bliskim posetiocu, zatim ostvariti dinamično smenjivanje tih sredstava da bi se izbegle monotonijsa i postigla veća impresija. Po svaku cenu ne treba težiti za raznovršnošću na štetu stilskog jedinstva, koje se mora ostvariti makar za određen period ili etapu, s obzirom da svako doba ima svoj stil.

Staro je pravilo da prezentacija u kvalitetnom materijalu dobije u trajnosti, značaju i estetskoj vrednosti.

Muzealac naučno istražuje muzejsku građu, odabira materijal, pravi koncepciju, tematsko-ekspozicioni plan i na kraju učestvuje u realizaciji. Kustos pronalazi umetnika ili veći broj umetnika, upozna je ih sa sadržajem idejne koncepcije, daje predloge za pojedina rešenja. Umetniku daje određene ruke u likovnoj transpoziciji uz konstantnu saradnju na pronalaženju najboljih ostvarenja.

Postevke većih muzeja koje daju generalne zahvate istorije radničkog pokreta i revolucije jedne zemlje, iziskuju timski rad, veći broj stručnjaka, konsultanata i šireg broja učesnika raznih profila.

Pitanje prostora, problem zgrade su bolne tačke mnogih muzeja, što se velikim delom negativno odražava ne samo na održavanje fondova već i na izložbene prostorije. Ima pojava da pojedini muzeji sami sebi skraćuju dragocene prostore, jer se prilikom postevki iznalaze rešenja kojim se smanjuje visina, pa i dubine izložbenih dvorana. Zgrada muzeja revolucije idealno zamišljena, treba još iz daleka da privlači pažnju, da ima prikladnu visinu i da i sama predstavlja spomenik revoluciji.¹⁵⁾ Njen spoljni izgled treba da deluje snagom stremljenja kao odraz ideje o projekciji budućnosti. (I remek dela srednjevekovne arhitekture - gotske katedrale odraz su filozofskog stava onog vremena).

Projekt budućeg Muzeja revolucije naroda i narodnosti Jugoslavije, gradiće se u dogledno vreme u Parku mira. Nagrađeni autor, Vjenceslav Rihter, specijalizovao se za ovu vrstu arhitekture.

Ambijent u kome muzej egzistira sigurno deluje impresivnije na mestu zbivanja istorijskog događaja iz prošlosti.¹⁶⁾ Od specifičnih muzeja, o kojima je ovde reč, veći broj memorijalnih muzeja svrstavaju se u žive svedoke naše novije istorije. Jedinstven je Muzej ustanka 1941. u Užicu, koji raspolaže bogatim fondom građe na postavci i u depoima. Ima izvanredan položaj i uslove za prezentaciju u najboljem smislu te reči.

Izuzetno dobre pozicije imaju: Muzej narodne revolucije Istre u Puli koji se nalazi u srednjevekovnoj mletačkoj tvrđavi - kaštelu na centralnom brežuljku Pule. Interesantno je nadograđena kula koja služi kao vidikovac, a rustikalni izgled same tvrđave je izvanredan ambijent za prikaz revolucionarnog pokreta. Vojni muzej u Beogradu kao deo kalemegdanske tvrđave i parka zanimljiv je po položaju i prezentaciji. Saznanja koje posetilac stiče, prolazeći kroz muzej, odnosno kroz burnu istoriju oslobodilačkih borbi, obnavlja i vani, sa visine tvrđave kroz reminiscenciju, oživljenu priču predmeta iz zgrade Muzeja. Vojni muzej spada u red najstarijih (osnovan 1878.). Glavni bedem Kalemegdanske tvrđave i rov između bedema i velikog platoa gornjeg grada omogućili su preko 25.000 m² za izlaganje u slobodnom prostoru. Izvršena je skladna adaptacija ove zgrade, a primenom lažnih zidova prostori su dobili oblike koji odgovaraju smeštaju pojedinih tematskih celina.¹⁷⁾ Ovde je postignuto tematsko i sadržajno jedinstvo, pa se postavka registruje kao uspeh savremene muzeologije.¹⁸⁾

Jedan od naših zavičajnih muzeja u kome je ostvarena ekspresivna celina, Muzej revolucije u Celju, prikazuje borbu i stradanje rodoljuba sa ovog područja. Originalno likovno rešenje povezuje celu izložbenu prostoriju koja ima dva sprata. To je delo Jakoba Sevinškega, s prikazom borbe i prihvatanja ranjenika. Kontinuirani hronološko-tematski redosled ima određen sklad, a upotrebljeno je dosta građe okupatora. Veoma su ekspresivni dijapozitivi jednostavno smešteni u centralnom delu prostorije, o streljanju celjskih talaca, koje su Nemci snimili sprovodeći teror.

Dva naše muzeja Muzej revolucije BiH i Muzej socijalističke revolucije Vojvodine, dobili su nove zgrade koje odgovaraju nameni. Realizatori postavki koristili su u prezentaciji bogatstvo građe (osobito u Sarajevu) i slobodnu likovnu transpoziciju odnosno likovna dela za koja se umetnik inspirisao određenom tematikom i, skoro sve moguće izražajne sredstva od standardnih do modernih audiovizuelnih (u Novom Sadu). U novosadskom Muzeju iza svečane etno-sale, koje treba da istakne prošlost i karakteristike vojvođanskog tla, prikazuje se stalno dokumentarni film u koloru, koji je neke vrste veze savremenog čoveka, posetioca sa viđenjem Vojvodine i aspektima života u njoj, sa njenim dostignućima i širinom polja.

Od mnogih likovnih priloga ističe se delo vajara Nandora Glida, koji je upotrebio trofejno oružje, da njime izrazi simboliku najeзде, organizovane borbe sa neprijateljem i pobede nad njim. Ovo je komponovao vešto, znalački, impresivno, mada su se čula neslaganje da trofejno oružje lemljenjem i izmenom petine postaje likovno ostvarenje.

Period socijalističke izgradnje u ovom Muzeju prezentovan je na relativno manjem prostoru. Učinjen je veliki napor da se iz konglomerata savremene jugoslovenske istorije izvuku bitni pravci kretanja i vizuelno prikaže ostvarivanje "diktature proletarijata". Za prezentaciju su korišćena sva sredstva muze-

ološkog izražavanja, mada mnogo manje heterogeno od perioda koji prethode socijalističkoj izgradnji.

Muzej revolucije naroda i nerodnosti Jugoslavije među prvima je primenio modernu prezentaciju koju omogućuju audio-vizuelna sredstva. Prikazan je jedinstven put radničke klase i njene pojave na jugoslovenskom tlu, sedamdesetih godina prošlog veka, njen razvoj u legalnim i ilegalnim uslovima, u revoluciji i posleratnoj izgradnji samoupravnog društva i afirmacije politike nesvrstavanja. Revolucionarni sadržaj povezuje kronološko-tematske celine prema određenom konceptu. Monumentalni programeri - fotografije od preko 2 metra formirane su tako da deluju kao slikovite skulpture. Prelomne etape razvoja prikazuju se šire, na 32 istaknuta punkta kao ekrani automatske karuselske diaprojeksije. Programeri i dijapozitivi sa ekrana ne deluju samo snagom istine i činjenica, već i povezanošću takvih činjenica, stvaranjem atmosfere i vremena koje dočaravaju. Prilikom razgledanja izložbe posetioca prate nenametljive revolucionarne melodije Jovičićeve gitare.

Osnovno pravilo da se eksponati postavljaju po stepenu važnosti-najznačajniji događaji dobijaju markantna mesta oko kojih se formira ostala građa, primenjuje svaka dobra postavka. Razvoj tematske celine prezentuje se povezano do centralnog, istaknutog, vrhunski napetog, slično kadru u filmu, kao razrešenje. Primer za tako efektno rešenje je prikaz Oktobarske revolucije u Muzeju Lenjina u Moksvi. O Lenjinovom životu pre revolucije iscrpno govore rukopisi, komponovani u vitrinama sa podvučenim ili upadljivo postavljenim značajnim citatima, misli i ideje o pripremi i sprovođenju revolucije, Lenjinova odeća koju je nosio za vreme boravka u Švajcarskoj. Sve to je uvod u centralni događaj - diorama koja zaprema veliki prostor kao unutarnje produženje izložbene dvorane. Sala se zamračuje, čuje se tutanj, munje zasvetle i presecaju nebo. Čuje se Lenjinov glas. Naziru se i sve više osvetljavaju figure radnika koje jurišaju na Zimski dvorac. Scensko, audiovizuelno rešenje dato je uzbudljivo, harmonizovano i celovito. Posetilac ostaje pod snažnim utiskom prikaza ovog događaja koji je potresao svet.

Ako je diorama sa uspehom komponovana može da oživi muzejske unikate, da ih kao pomoćno sredstvo poveže u određenu situaciju, ambijent u kome se događaj odigrao.

Jedan od najinteresantnijih muzeja koji koristi diorama kao glavno sredstvo izražavanja je Muzej revolucije Meksika. Centralnu prostoriju kružne zgrade presvođenu prozirnom kupolom okružuje 12 dvorana sa 63 diorame, sa obojenim keramičkim skulpturama,¹⁹⁾ topografskim modelima bojišta, minijaturnim rekonstrukcijama. Likovnom transpozicijom i materijalima koji su vezani za tlo, nacionalnu, duhovnu i materijalnu kulturu Meksika prikazane je impresivna prezentacija.

Panorama - umetnička transpozicija dokumentarne građe, odnosno rekonstrukcija autentičnog događaja, kao specifično slikarsko rešenje, dosta često se koristi u Sovjetskom Savezu.

Grandiozni poduhvat ove vrste je panorama Borodinske bitke. Ovo delo stvoreno na osnovu duboko izučene dokumentarne istine smešteno je u kružnoj zgradi koja svojim oblikom visinom i fasadom od stakla i poliranog aluminijuma privlači posetioca već svojim izgledom. Ispred platna su makete koje rekonstruišu prvi plan slike, figure i predmete, pejzaž formiren u prirodnoj veličini. Prvi plan spaja se neprimetno sa figurama na platnu. Ovo likovno delo predstavlja korak dalje u oblikovanju istorijskih događaja, medije privlačnih za publiku.

Posetioce privlače i memorijalni spomen muzeji koji se osnivaju kada su ličnost ili događaj veoma značajni i opravdavaju rad na obradi muzejskog materijala. Dobro postavljen memorijalni muzej daleko je bliži posetiocu od centralnog, jer je neposredniji, izvorniji pa i privlačniji, zavisno od tematike. Memorijalni muzej u Sisku, radionica u kojoj je Predsednik Tito svojevremeno radio, pleni istinitošću, već svojim izgledom, sačuvanim prikupljenim sletom, svim stvarima kojine oživljujemo njegov razvojni put uz opaske kustosa koji naše sećanje osvežava po nekim novim podetkom.

U Spomen muzeju banjičkog logora svaki od izloženih predmeta je teška optužba ili poruka u ime života. Samo jedne cipela, surovo raspadnuta, deluje ekspresivno kao i delo na tu temu Van Goga. Da ne govorimo o zarđalim okovima streljenih, predmetima koje su zatočenici izrađivali, pismima na tekstu i komadićima papira. Postignuta je atmosfera tragike kroz eksponate na panoima i u vitrinama.

Pojedina pisma "poruke streljenih" ispisana su na kosim ispustima zidova, crvenim slovima. Neke od njih čuju se sa magnetofonske trake. Posetilac sluša i pesmu banjičkih zatočenika čije se reči mogu pročitati na posebnom bloku zida. Funkcionalno, likovno i konceptijski ostvarene su tematske celine - predstave logora, odnosno materijalnih ostataka žrtava i vitalnost poruke koje smrt nije mogla pobediti.

Sve smelija likovna rešenja, kao sredstva rekonstrukcije istorijskih tema, prodiru u muzeje revolucije, te postaju mediji preko kojih se želi što snažnije uticati na publiku. Jedan od najinteresantnijih muzeja sa audiovizuelnom projekcijom ostvaren je u Banskoj Bistrici u Čehoslovačkoj. Autentični trodimenzionalni predmeti, dokumenta, štampa i skulpture čine jedan deo ekspozicije. Drugi, audiovizuelni program zauzima posebne dvorane. Projekcije se prikazuju u zamračenom prostoru i sinhronizovane su tako da se mogu čuti na više jezika. Ostvarena je umetnička transpozicija muzejske građe, fotografija, dokumenta i filmske projekcije što vizuelni događaj čini zanimljivijim. Svaki kadar je posebno stvoren u formi slejda ili filmske trake tako da se ne narušava tematska celina. Novinu predstavlja vešto izvedena koncentracija vizuelnih doživljaja, smišljenih da stvore snažan utisak na gledaoce sa relativno malim govornim tekstom. Događaji teku, slike se smenjuju, ritam te smene je brz, praćen muzikom što maksimalno potencira sam vizuelni doživljaj. Međutim, scensko umetničko rešenje potiskuje u drugi plan trodimenzionalne predmete, pa se postav-

Ija pitanje kako dokumentarne predmete treba prezentovati da ne izgube značaj koji poseduju. Na tome upravo radi kadar ovog Muzeja.

Prezentacija perioda socijalističke izgradnje koja treba da omogući gledaocu vizuelni ili audiovizuelni doživljaj bliske prošlosti - savremenosti, realizuje se na bazi naučno fundirane idejne koncepcije izabranih materijala. Pored valorizovane građe iz zbirki, na domaću su novi izvori koji se, izuzev onih pod embargom, mogu koristiti. Osobito fotografije, umetničke fotografije, štampa, plakat, dokumentaran film, fonografski materijal, likovna dela, pa i trodimenzionalni predmeti.

Muzeolog ne može da računa sa originalima čiju čar sugeriše daleka prošlost. Njemu je jasno da raspolaže "eksponatima budućnosti" kako je to tačno zapisao Germin Bazin. Stručnjak mora da obezbedi na naučnoj osnovi, uz punu meru objektivnosti, sazdanu idejnu koncepciju iz koje će poteći vizuelna ili audiovizuelna priča o hodu jugoslovenske revolucije, koja se i u posleratnom periodu nezadrživo nastavlja.

Upravo je ukazano na pozitivne i neke negativne aspekte prezentacije muzeja revolucije. Jasno je da dvodimenzionalni prikaz (reprodukovane fotografije, dokumenta, papir, mnoštvo teksta), ne mogu imati snažno dejstvo poruka revolucionarnih pokreta u kojima se žrtvovalo sve, pa i život. Već je postala stalna praksa da se narodni heroji prikazuju kao portreti - reljefne skulpture ili fotografije koje samo formatom odudaraju od ostalih eksponata. One, koji su postali legenda treba da prikazemo neposrednije, bliže, emotivnije kao što to čini poezija ili film, treba učiniti prisutnim ne samo njihove likove već i njihova dela.

Jasno je takođe, da prikaz velike teme kao što je Sutjeska ne možemo rešavati fotografijom ma koliko ona bila impresivna niti samo oružjem i mapom. U tom smislu je realizovana umetnička evokacija ove teme - panorama Krste Hegedušića.

Dok se istorijska zbivanja mogu opisati, oživeti uz pomoć mašte čitaoca, vizuelni doživljaj te istorije nije pravi izrez predstave bez treće dimenzije. Ovde se ne radi samo o trodimenzionalnim predmetima kao osnovnoj građi. Radi se i o prostoru neophodnom za uspelo komponovanje, da bi se obezbedio "doživljaj koji se pamti", ono što smo hteli našem posetiocu da saopštimo. Da je na izvestan način prostor jedna od najznačajnijih komponenti za uspelu prezentaciju govore postavke: panorama Borodinske bitke, diorama Juriša na Zimski dvorac u Muzeju Lenjina, zatim, diorama u Muzeju revolucije Meksika, kao i prostori, koje je sa nekim rešenjima, skladno obezbedio i Vojni muzej u Beogradu. Problem dve dimenzije u Muzeju revolucije narode i nerodnosti Jugoslavije je rešavan pretvaranjem slike u reljef skulptorskih ostvarenja, da bi se razbio zid dvodimenzionalnog i slike prihvatila neposrednije. Čak i mali prostor između zida izložbene dvorane i stakla na koje se postavlja fotos ili dokumenat - unikat (rumunski Muzej revolucije), pojačava estetsko-predmetno svojstvo eksponata, ustvari preko datog prostora.

Lep primer su etnografski muzeji koji mahom raspoložu zanimljivom i privlačnom gradom, pa se mogu relativno lakše prikazati. Dobar sadržajni koncept u ovom slučaju je i mogućnost da se ostvari autentične prezentacije u kontekstu osnovnih principa moderne muzeologije.

Znači ako se obezbedi prostor, rasveta, dobra vitrina ili podloga, vrednost eksponata ističe se maksimalno, a samim tim ostvaruje uspeša postavka. Međutim, i u tim muzejima najprivlačnije su za posetioca rekonstrukcije ođaja u kojima se daje prikaz života određene sredine ili ljudi se upotrebnim predmetima u određenom vremenu i prostoru. Uspeh čuvenog etnoparka - Muzej sela kod Bukurešta, leži u rekonstrukciji sela, i kompleksima prostora koje muzej zahvata.

Narevno da u našem slučaju nisu u pitanju isključivo prostori već vrsta scene u istom nivou sa vidnim poljem gledaoca, omeđene samo prividom te odvojenosti i eksponatima koje publike mora sagledati izbliza (vitrine). Znači treba istaći prostor koji pruža iluziju scene, ulice i iskoristiti ih za prikaz umetnički transponovanih tematskih celina da bi dramatični sadržaj revolucionarnog pokreta dobio i odgovarajuću formu.

Ukoliko se pokaže objektivno moguća realizacija trodimenzionalne fotografije (sada još veoma skupe) to bi dovelo do zaista revolucionarnih promena u prezentaciji muzeja revolucije. Povodom proslave 50-godišnjice Muzeja revolucije u Moskvi pripremljena je novina, tj. trodimenzionalna fotografija na bazi laserskih zraka u crno-beloj i kolor tehnici. Na ovaj način mogu se prikazivati čitavi enterijeri dubine do 11 m.²⁰⁾

Za oblikovanje tematskih celina perioda socijalističke izgradnje treba koristiti sve grane umetnosti uključujući i film koji nas na poseban način upozna sa istorijskim, dokumentarnim i uspeva često da nas poistoveti sa njim.

Ma da naše mogućnosti za primenu modernih sredstava za sada nisu velike, (u eri tehnološke revolucije one postaju sve novije, bogatije i zanimljivije) to nas ne sprečava da pripremimo i planiramo muzeološke osnove budućih postavki.

Često delikatnom sadržaju ovog perioda preta opasnost od subjektivne ocene muzealca kojom može neophodnu objektivnost žrtvovati političkom trenutku. S druge strane postoji opasnost od prikaza koji je bliži sajamskom nego muzeološkom, kada se izlažu proizvodi industrije, traktor, motocikl, avion itd. kao rezultati uspona u razvoju jedne socijalističke zemlje.

Socijalističke izgradnje se znači može prezentovati publici na zanimljiv način. Međutim, mnoge teme su takoreći apstraktne i moraju se grafičko-likovno predstaviti. Mnoga privredna dostignuća rešavaju se pomoću priloga kao što su makete, mape, grafikoni itd.

Polazeći od stanovišta da se prikaz istorijskih zbivanja jednog područja ili zemlje može postići samo ako posetilac ose-

ti kontinuitet u istorijskom razvoju i dijalektičku uslovljenost, finalni deo postavke Muzeja revolucije, treba da poveže platformu KPJ u predratnim danima, velike događaje - 27 mart i ustanak 1941., sa savremenim aspektima života. Ovo može da se ostvari veoma moderno čak i bez reči, uz muziku, držeći se idejne koncepcije čiji je credo kritička objektivnost, istinitost, uverljivost, a ne propaganda.

- Za protekle tri decenije ostvarena su brojna književna, muzička i likovna dela, koja su posvećena velikoj temi revolucije;
- Mada nejednake snage i filmska dela prikazala su njene osobenosti;
- Na poprištima rata, mestima teških stradanja stanovništva, podignuti su brojni monumentalni spomenici, spomen groblja posvećeni žrtvama i herojima revolucije;
- Rad na istorijskom rekonstruisanju NOB-e dugo je bio istraživački, posvećen prikupljanju građe. Formirano je niz institucija, stvoreni uslovi i atmosfera za naučno stvaranje;
- Muzeji NOB-e i revolucije postali su značajni centri u kojima je prikupljena muzejska građa kao osnova za dalja naučna istraživanja. Muzeji učestvuju u mnogim akcijama na čuvenju tradicija NOB-e. Međutim, muzeološke obrade istorijskih tema ima prizvuk stega koju nameće apologetsko regionalno u historiografiji.²¹⁾ Neatraktivnost građe specifičnih muzeja radničkog pokreta postavlja i traži razrešenje mnogih problema za uspelo ostvarenje muzejske postavke. Muzeolog mora da se drži fundamentalno-naučnih činjenica ali da, polazeći od njih, prezentuje vizuelnu kreaciju ideje i informacije koje treba da prenese na posetioca. Između istorije i umetnosti treba da traži pravu meru, da umetnost oživotvori istoriju.

Razmatranje problema, o kojima je reč, kroz prikaz nekoliko naših i stranih muzeja revolucije, ograničen je na aspekte prezentacije, ono što nazivamo oblikovanjem, realizacijom postavke, da bi se omogućilo saznanje o dosadašnjim dometima muzeologije na oživotvorenju naše novije istorije u istorijskim muzejima. S druge strane, ovaj način je izabran zbog mogućnosti neposrednijeg, bližeg konkretnog uvida u probleme prezentacije ove vrste.

- Ovaj put je izabran i stoga što je teorija muzeologije još u prenatalnom stadijumu, i što pored nastojanja ICOM-a i drugih značajnih centara, osobito Muzejsko-dokumentacionog centra u Zagrebu, Saveza muzejskih društava Jugoslavije, matičnih službi ne postoji integralna sprema navedenih faktora, koja bi obezbedila

dublju razradu problema prezentacije istorijskih muzeja revolucije;

- Ne možemo zapostaviti do sada ostvareno i uslove pod kojima je realizovano; veliku ulogu Partije, entuzijaste u Savezu boraca, koji su smatrali prvorazrednim zedatkom sakupljanje građe iz NOB-e;
- Počelo se amaterski, od malih izložbi, naivnih izraza prezentacije ove materije;
- Zatim se došlo do izložbi prilikom svakog jubileja - godišnjice oslobođenja, kongresa i slično;
- Da je Fond prikupljene muzejske građe ogroman je, a jedan njegov deo već prezentovan, kako su to naše stručne snage i materijalne prilike omogućile;
- Treba da postavimo problem sistematskog rada na prikupljanju građe iz naše savremenosti;
- Ne sme se dozvoliti njeno stihijno nestajanje; treba potražiti način za ostvarenje integralnih zehvata na istraživanju, sabiranju i razmeni muzejske građe i iz naše savremenosti.

Jedan od nedostataka stručne službe, koja se bavi problematikom prezentacije muzeja revolucije, jeste što ne postoji kritika koja bi podsticala stvaralaštvo ove vrste. Štampa daje informacije o otvaranju tematske izložbe i postavke muzeja, prvenstveno ističe sadržaj, prepričava istoriju, određeni događaj, ali retko govori o oblikovanju te istorije. Malo je prikaza postavki od strane muzeologa. Osim toga, kritičke obrade dosta delikatnih tema je često "tabu".

Dosadašnje iskustva jugoslovenskih muzeja revolucije u prezentovanju istorije radničkog pokreta nude brojna rešenja, osnov za kombinacije koje će kroz još brojnija likovna ostvarenja dovesti do skokovitog uspona i kreacije, kojima će dostojno prezentovati jedinstvenu, neponovljivu jugoslovensku revoluciju, specifične tokove i progresivna kretanja njene savremenosti.

P R I M E D B E

1. Karl Marks piše 1871. godine poznato delo "Građanski rat u Francuskoj" u kojem daje generalnu analizu iskustva Pariske komune. Ukazuje radničkoj klasi kojim putem treba da ide.
2. V.I. Lenjin - Prilog istorije i pitanje o diktaturi, str. 39.
3. Dragan Jeremić - Doba antiimunitnosti, str. 263-277.
4. Luka Pavlović - Politike, 23.11.1974., str. 16.
5. Boža Težek, Pristupno predavanje, Muzeologije, 6. str. 3.
6. Smiljana Đurović - Prilog periodizaciji istorije socijalističke Jugoslavije u uslovima savremenih historiografskih saznanja i tendencija, str. 145-164.
7. Dušan Bilandžić - Ideje i praksa društvenog razvoja Jugoslavije, str. 157.
8. Slobodan Pešić - Savremena istorija u zavičajnim muzejima, str. 2.
9. Mihajlovskeja - Muzejnaja ekspozicija.
10. Zbynek Stransky - Pojam muzeologije, str. 34.
11. Marsel Gorenc - Metodika i tehnike izložbenog rada u kompleksnim zavičajnim muzejima, str. 12.
12. V. Horvat - Muzeološki prikaz turskog razdoblja za područje zavičajnog muzeja u Vukovaru, str.
13. Antun Bauer - Muzeologija, Neautorizovano predavanje
14. IBID
15. Pamatnik SNP - Muzej posvećen borbi slovačkog naroda za socijalnu pravdu i slobodu. Projekt Dušana Kuzme, sastoji se od dve skulpture i arhitekture rešene u arhitektonski spoj skulpture i arhitekture.
16. A. Bauer - Neki problemi muzejske arhitekture, str. 149.
17. Idriz Čejvan, Neka iskustva na novoj postavci Vojnog muzeja, str. 52.
18. IBID, Horvat, str. 6.
19. Muzeum, UNESCO, br. 1.
20. D. Abramović, Izveštaj sa puta u SSSR, avgusta 1974.
21. Vladimir Dedijer - Istorija naroda Jugoslavije, str. 553.

L I T E R A T U R A

- BARTKE dr EBERHARDT, Die Perspektive den Museen der Deutschen Demokratischen Republik in der Periode des umfassenden Aufbaus des Sozialismus, Neue Museumskunde, Berlin 8/1967, str. 1-35
- BAUER ANTUN, Neki problemi muzejske arhitekture, Muzeologija, str. 139-149 br. 3, Zagreb
- BAUER ANTUN, Muzeologija, neautorizovano predavanje, Muzejski dokumentacioni centar, Zagreb, 1970.
- BAZIN GERMAIN, Museologie (predavanja 1950.), neautorizovani prevod, Biblioteka MDC, Zagreb, str.181.
- BILANDŽIĆ dr DUŠAN, Ideje i praksa društvenog razvoja Jugoslavije, str. 157-328, Beograd, 1973.
- BOGIĆEVIĆ MIRKO, Statičke projekcije u nastavi, Beograd, 1971.
- DEDIJER VLADIMIR, Istorija naroda Jugoslavije, str. 553, Beograd, 1973.
- DOBRONIĆ LJELJA, Prikaz povijesti u zavičajnim muzejima, str. 3-36, Muzeji, 1952.
- DORĐEVIĆ JOVAN, Primena filma u nastavi, Beograd, 1971.
- ĐUROVIĆ SMILJANA, Prilog periodizaciji istorije socijalističke Jugoslavije u uslovima savremenih historiografskih saznanja i tendencija, Istorijski glasnik, Beograd, 1970, sv. 1-2, str. 145-164.
- GORENC MARCEL, Metodika i tehnika izložbenog rada u kompleksnim zavičajnim muzejima, str. 12, Neautorizovano predavanje, MDC, Zagreb, strana 12. - 1970.
- FORSTER RUTH, Architektur und bildende kunst - Zentrale Ausstellung zum 20. Jahrestag der DDR in Berlin, Neue Museumskunde, Berlin, 13/1970, str. 197-207.
- FRANJKOVIĆ PAVLE, Četvrt stoljeća Muzeje revolucije naroda Hrvatske, Vijesti MDH Zagreb, str. 3-27, XIX/1970.
- FRANJKOVIĆ PAVLE, Osvrt na otvorenje Vojno-pomorskog muzeja u Splitu, Muzeji, Beograd, 16-17/1963, str. 178-183.
- JANUSZ DURKO, Les musees historiques, str. 82, Museum br. 2/1966.
- JEREMIĆ DRAGAN, Iskustva marksističke književne kritike - Doba entuzijazma, Beograd, str. 263-277.
- JOVANOVIĆ SLOBODAN, Stalne postavke Muzeje revolucije u Novom Sadu, str. 18, Bilten informatika muzeologika.

- KNORR, H.A., Zeitgeschichtliche Probleme in den Heimatmuseen und einige Hinweise zum "Handbuch der Museen der DDR", Neue Museumskunde, Berlin, 4/1961, str. 145-1953.
- KOROLEVA A.S., Obščestvenij smotr muzeev i kompletovanie fondov, Muzeince delo v SSSR, Moskva 1968, str. 95
- LENJIN V.I., Prilog istoriji i pitanje o diktaturi, Beograd, 1960, str. 39
- LUPALO I.G., Etapy boljogo puty - Vystavka peredviženija - Muzejnoe delo v SSSR, Moskva 1968, str. 95
- LUPESKU IOAN, Intilnire ou istoria, Muzeul de istorie a Partidului Comunist, a miscaril revolucionare si democratice din Romania, Bukuresti, 1974.
- MARKS KARL, Građanski rat u Francuskoj, Beograd, 1947.
- MIHAJLOVSKAJA, Muzejnaje ekspozicija, Moskva
- MITROVIĆ ĐORĐE, Fotografije u muzeju, Obrada i zaštita istorijskih zbirki u muzejima, Metična služba Istorijskog muzeja Srbije, Beograd, juni 1974, str. 62-63.
- NIKOLIĆ dr DESANKA, Razvoj domaćih odlikovanja i osnovni principi njihove muzeološke obrade i ekspozicije, Metična služba Istorijskog muzeja Srbije, Beograd, str. 36.
- PAMATNIK SNP, katalog izložbe u Banskoj Bistrici, 1969.
- PEŠIĆ SLOBODAN, Savremena istorija u zavičajnim muzejima, Zagreb, 1970, str. 166.
- PETRANOVIĆ BRANKO, Istorijsko istraživanje savremenog jugoslovenskog društva (mogućnosti istraživanja i njegov društveni smisao), Zbornik Marks i savremenost, III, Beograd-Novi Sad, 1964. str. 295-300
- PETRANOVIĆ BRANKO, O dokumentaciji za istoriju socijalističke Jugoslavije - Istorija radničkog pokreta - Zbornik radova 3/1966, str. 345-378.
- PETRANOVIĆ BRANKO, Metodologije i organizacije rada na istoriji SFRJ, Istorija radničkog pokreta - Zbornik radova 1/1965, str. 333-396.
- RAZGON M.A., 50 Jahre sowjetische Museumwissenschaft, Neue Museumskunde, Berlin, 11/1968, str. 145-164.
- ROSIĆ LAZA, Primena televizije u obrazovanju, Beograd, 1971.
- STAMENIĆ BRANISLAV, Primena likovnih rešenja i tehnike kod stalnih muzejskih postevki i povremenih izložbi, Muzeji br. 18., str. 69-78.

STRANSKY ZBYNEK Z., Pojam muzeologije, Muzeologija, Zagreb
8/1970, str. 2-39

STRANSKY ZBYNEK, Z., Temelji opće muzeologije, Muzeologija,
Zagreb, 8/70, str. 40-73.

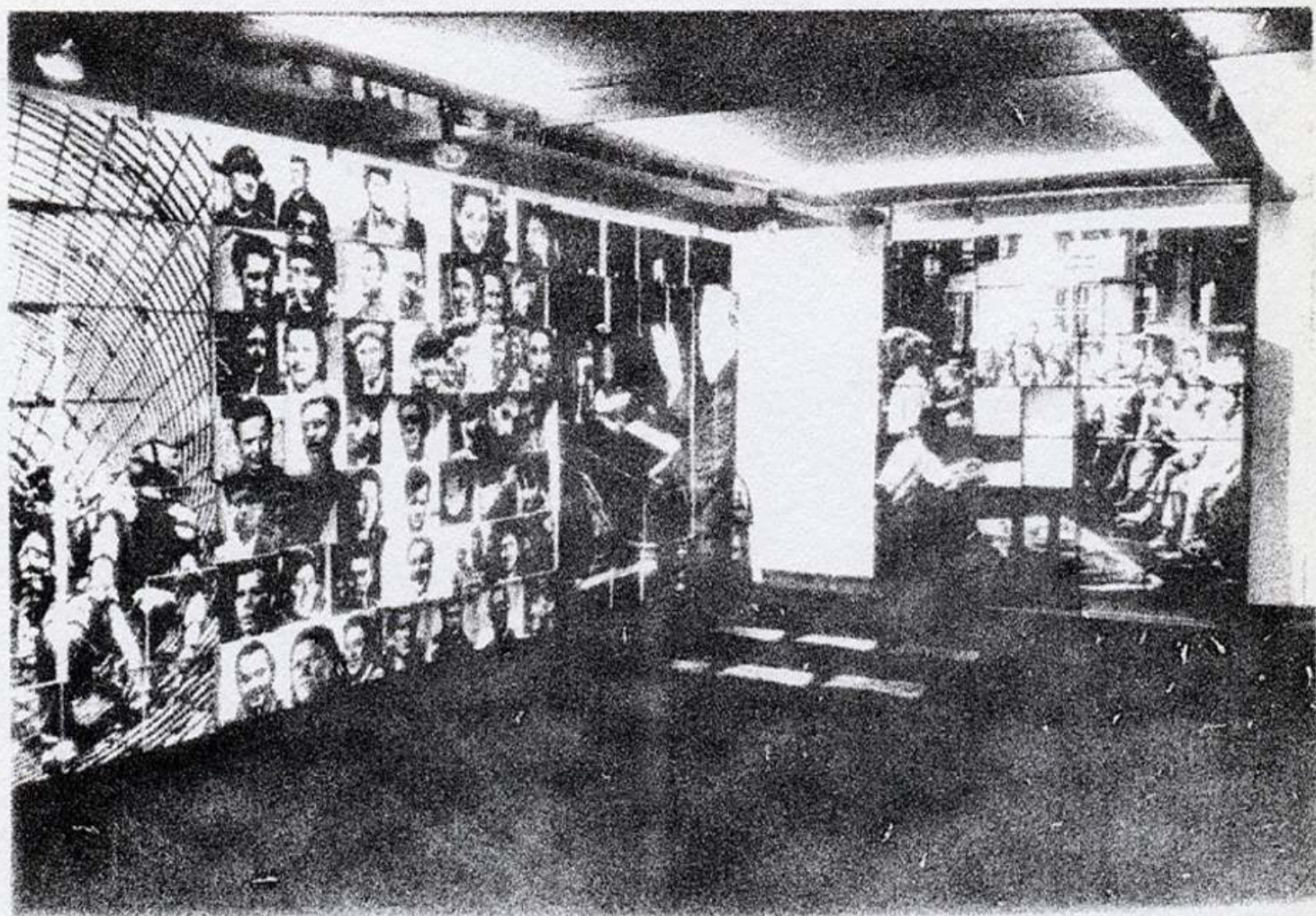
TEŽAK BOŽA, Pristupno predavanje, Muzeologija 6 str. 3-5,
Zagreb, 1966.

VODIČ PO MUZEJU REVOLUCIJE, Celje, 1963.

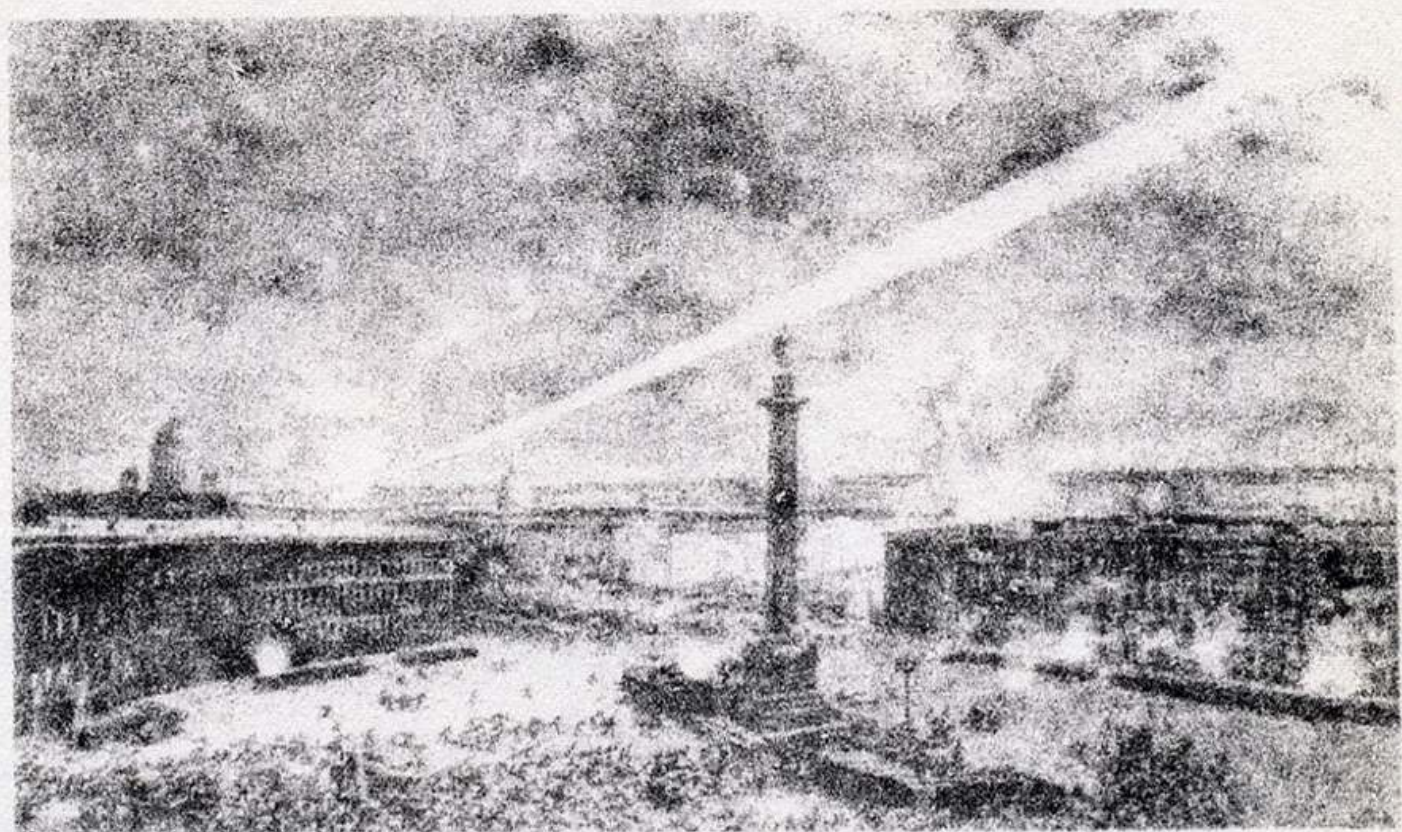
ČEJVAN IDRIZ, Neka iskustva na novoj postavci Vojnog muzeja
JNA, str. 52 Muzeji.16)

HORVAT VLADA, Muzeološki prikaz turskog razdoblja za područje
zavičajnog muzeja u Vukoveru, str. 46, Zagreb, 1970.

ZUBEREC VLADIMIR, Muzealne dokumentacije prezentacije obdobia
vystavby socializmu, Muzeum, Bratislava, XVIII/1973, str.
17-23.

POČETAK IZGRADNJE SAMOUPRAVNOG SISTEMA U MUZEJU REVOLUCIJE NARODA I
NARODNOSTI JUGOSLAVIJE
-KARUSELSKA DIJAPROJEKCIJA-

DIDRAMA JURIŠ NA ZIMSKI DVORAC U MUZEJU LENJINA U MOSKVI